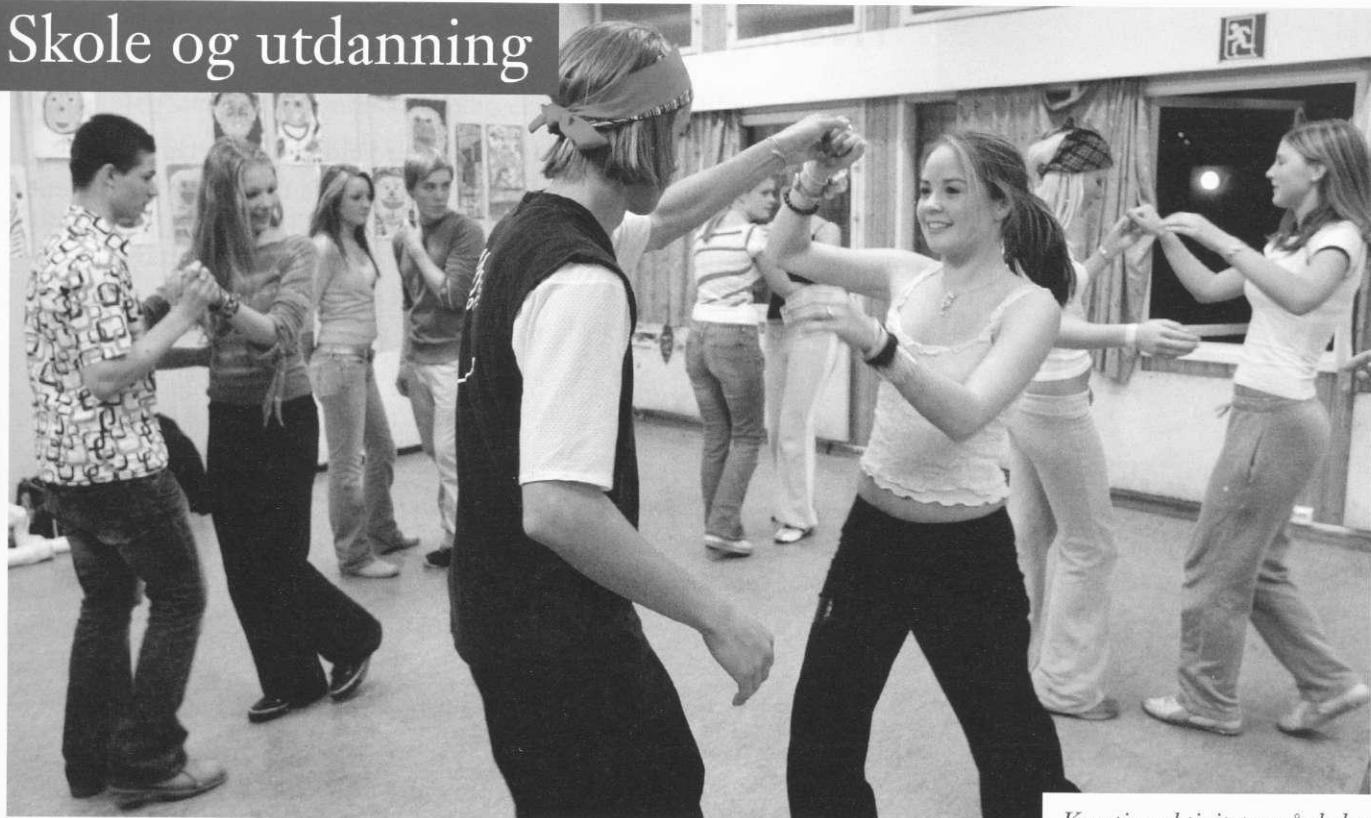

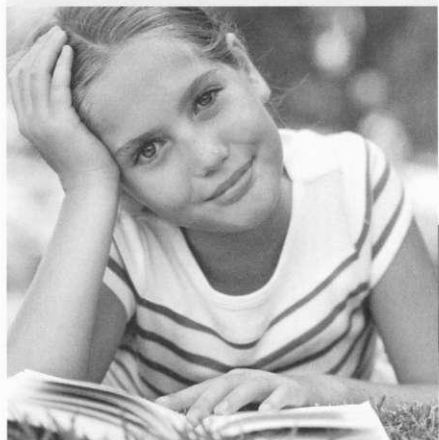
6 Skole og utdanning

Kreative aktiviteter på skolen

Hva liker du best på skolen?

Eline

Jeg liker best naturfag og matte. Det er veldig viktige fag for meg, for jeg har tenkt å bli lege. Da må jeg ha gode resultater i de fagene. Men jeg liker også godt musikk og språk. Og diskusjonstimene er morsomme.

Jonas

Musikk er det beste faget! Og gymnastikk kan være gøy når vi spiller fotball. Jeg vil bli rockemusiker eller fotballspiller, så da trenger jeg ikke matematikk og sånt. Engelsk er også kult, iallfall noen ganger. Jeg liker å synge på engelsk.

Maria

Jeg liker best friminuttene! Og så er det fint med kunst og håndverk. Jeg liker å tegne, og læreren sier at jeg har gode evner i tegning og maling. Noen ganger er prosjektarbeid bra. Da kan vi sitte sammen med andre og diskutere, ikke bare høre på læreren som snakker og snakker.

- Hva likte dere best på skolen?
- Hvilke fag hadde dere?
- Hvilke fag var de viktigste?

Mario

Jeg liker språk og litteratur. Nå har vi engelsk og fransk på skolen, og jeg vil gjerne lære flere språk. Jeg er også interessert i samfunnsfag. Jeg vet ikke hva jeg vil bli, men jeg tror jeg helst vil arbeide med språk. Og jeg vil gjerne reise til andre land.

Hva slags skole vil vi ha?

Spor 17

6 - Skole og utdanning

Martin: Jeg synes at den norske skolen er altfor slapp. Elevene kan jo gjøre akkurat hva de vil!

Anita: Nå overdriver du! De lærer å arbeide selvstendig, og det er viktig. Det nytter ikke med gammeldags pugging i våre dager.

Martin: Litt mer pugging kan det godt være. Jeg vil at barna mine skal lære så mye som mulig. Da må læreren bestemme. Nå har de ikke noen respekt for lærerne. Elevene bruker til og med fornavn på læreren!

Anita: Lærerne synes kanskje at det ikke skal være for mye avstand mellom lærer og elev. Samarbeid og trygghet er viktig.

Martin: Samarbeid og samarbeid! De kaster bort så mye tid! Jeg tror at mange elever vil ha mer disiplin. Det er så mye bråk i klassen at det er vanskelig å lære noe som helst.

Anita: Synes du ikke at selvstendighet og samarbeid er viktig? Jeg tror man lærer mye av å arbeide sammen og diskutere med hverandre.

Martin: Men hvis man skal lære matematikk og språk, nytter det ikke å diskutere med hverandre. Da må læreren hjelpe elevene, og elevene må få ro til å arbeide ordentlig med fagene. Dessuten må de få karakterer mye tidligere.

Anita: Det er jeg helt uenig i. Karakterer vil bare føre til mer press for elevene.

Martin: Hvis de ikke får karakterer, trenger de jo ikke å arbeide så mye på skolen. Det er viktig å vite hvordan det går. Hvis de får dårlige karakterer, skjønner elevene at de må begynne å arbeide mer. Dessuten er det sunt med konkurranse.

Anita: Jeg tror at karakterer ødelegger. Det er viktig at barna kan gå sammen på skolen uten at de får høre at noen er bedre enn andre.

- Hvem er du mest enig med?
- Hva bør skolen legge vekt på?

Feilen med skolen er at lærerne spør elevene om det som lærerne allerede vet svaret på. I en god skole burde barna spørre om det de gjerne vil vite svaret på.

(Mosse Jørgensen, pedagog, 2000)

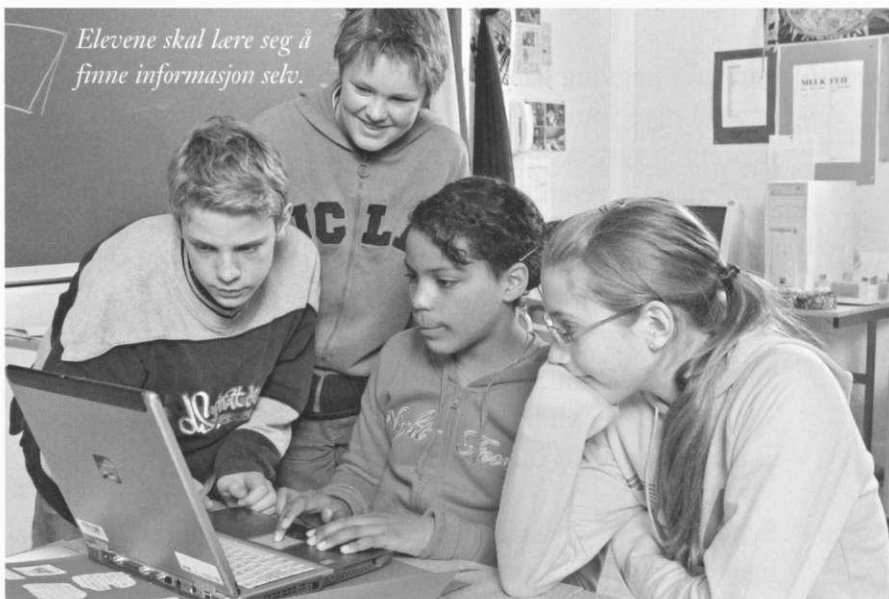
Hva er en god skole?

Hva skal skolen gjøre for barna våre? Barna går på skolen for å lære noe som kan være nyttig senere i livet. Men det er kanskje ikke så klart hva dette «noe» er. Noen tenker at barna skal lære bestemte fakta. Andre er mer opptatt av at barna skal lære samarbeid og toleranse.

Spør og fortell om skolen i andre land dere kjenner. Diskuter hva som er bra og hva som ikke er så bra. Her er noen spørsmål dere kan bruke:

- Hvor gamle er barna når de begynner på skolen?
- Hvor mange år går de på skolen?
- Hvordan er lærerne?
- Er det streng disiplin?
- Når får elevene karakterer?
- Hvor lang er skoledagen?
- Får elevene mat på skolen?
- Bruker elevene skoleuniform?
- Hva legger man vekt på i undervisningen?
- Får barn med ulike evner ulik undervisning?
- Må man betale skolepenger?

Det er også viktig at barna lærer å skaffe seg kunnskaper selv. Verden forandrer seg fort, og elevene må bruke aviser, bøker, tv og Internett for å følge med. Da er det veldig viktig at de lærer seg å være kritiske og å tenke selvstendig. Vi lever i et informasjonssamfunn, og elevene får store mengder informasjon som de skal lære seg å vurdere.

Målet for norsk skolepolitikk er at alle skal ha like gode sjanser til å få utdanning. Elever med ulike evner og ulik bakgrunn skal bli vant til å samarbeide med hverandre. De aller fleste her i landet går på offentlige skoler. Etter hvert har vi fått en del private skoler, men det er mindre enn 2 % av elevene i grunnskolen og videregående skole som går på private skoler. De private skolene får støtte av staten, men foreldrene må også betale noe. De offentlige skolene er gratis.

Noen ønsker større forskjeller i skolen. De mener at det er bedre for de svakeste elevene å konsentrere seg om praktisk utdanning. Nå er det mye teori. På den andre siden lærer kanskje de flinkeste ikke

nok, slik som skolen er nå. I en del andre land satser man mer på å ta vare på elever med spesielle evner. Nå mener noen at vi må tenke slik her i landet også.

Mange mener imidlertid at det er viktig å ta vare på likhetstanken i norsk skole. Det er best at alle barn arbeider og leker sammen, mener de. Alle kan lære noe av hverandre.

Fakta

Før barna begynner på skolen, kan de gå i **barnehagen**. Den er frivillig, men de fleste barn går i barnehagen. Det offentlige støtter barnehagene, men foreldrene må også betale.

Grunnskolen varer i ti år. Elevene går sju år i barneskolen og tre år i ungdomsskolen. De begynner på skolen det året de fyller seks år og går der til de er 15–16 år gamle. Elevene får karakterer fra 8. klasse. Det er gratis å gå i grunnskolen.

Grunnskolen er obligatorisk. Det vil si at elevene har plikt til å gå ti år på skolen.

Videregående skole bygger på grunnskolen og varer vanligvis i tre år, men noen går i fire år. Videregående skole er delt opp i ulike utdanningsprogrammer. 9 av utdanningsprogrammene er yrkesfaglige og gir utdanning i praktiske fag. Etter eksamen på yrkesfaglig utdanningsprogram har elevene en fagutdanning og begynner vanligvis å arbeide. Omtrent 43 % av elevene velger en av de yrkesfaglige studieretningene.

Tre av programmene er studieforbereende og har mer teori. Etter eksamen er det ganske vanlig å fortsette utdanningen på høyskole eller universitetet. Nesten halvparten av elevene velger studieforbereende utdanningsprogrammer.

Videregående skole er frivillig, men de aller fleste begynner på videregående skole. Det er gratis å følge undervisningen, men man må kjøpe lærebøkene selv.

Stor aktivitet i barnehagen

På yrkesfaglig utdanningsprogram lærer elevene et yrke.

Ved Høgskolen i Oslo kan man studere til bioingeniør.

Generell studiekompetanse er det grunnlaget man må ha for å komme inn på universitet eller høyskole. Den vanligste måten å få studiekompetanse på er å ta eksamen fra de studieforberevende programmene i videregående skole. Men også yrkesfaglige studieretninger kan gi studiekompetanse hvis man tar et ekstra år. Voksne kan dessuten få studiekompetanse uten videregående skole, for eksempel ved å ta separate eksamener i noen fag. I spesielle tilfeller kan også arbeidserfaring være nok til å gi studiekompetanse.

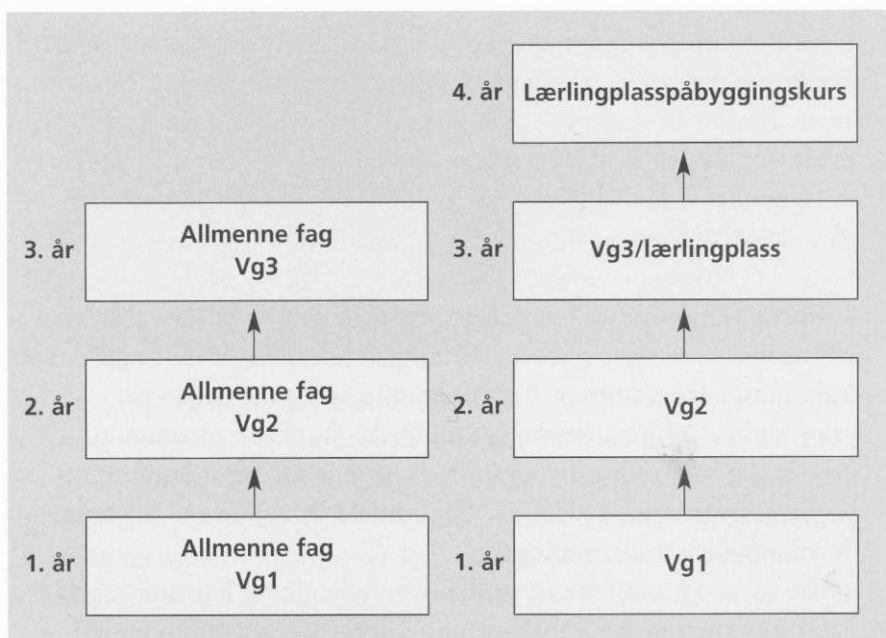
Utdanningsprogrammer videregående skole

Yrkesfaglige:

Bygg- og anleggsteknikk
 Elektrofag
 Teknikk og industriell produksjon
 Helse- og sosialfag
 Restaurant- og matfag
 Naturbruk
 Design og håndverk
 Service og samferdsel
 Medier og kommunikasjon

Studieforberevende:

Idrettsfag
 Musikk/dans/drama
 Studiespesialisering

Det er aldri for sent!

Staten ønsker å legge til rette for at også voksne skal få mer utdanning. Samfunnet forandrer seg raskt, og på arbeidsplassene må man stadig lære noe nytt for å følge med i utviklingen.

Voksne som trenger grunnskoleopplæring, har rett til gratis undervisning. De som er født før 1978 og ikke har tatt videregående skole, har rett til gratis videregående opplæring. I 2003 var omtrent 8 % av elevene i videregående opplæring over 25 år.

Det er også mulig for voksne å ta høyere utdanning på universiteter og høyskoler. Utdannelsen der er i de fleste tilfellene gratis, og noen kan få lån i Statens lånekasse. Voksne innvandrere og flyktninger kan få opplæring i norsk og samfunnskunnskap i sin egen kommune.

Mange foretrekker å ta utdannelsen sin på skoler som er lagt til rette for voksne. **Vox** er et nasjonalt voksenopplæringsinstitutt der både nordmenn og innvandrere kan få utdanning. Også arbeidskontorene (**NAV**) har kurs for å hjelpe folk å komme i arbeid. I tillegg er det mange private organisasjoner som arrangerer kurs av ulike slag for voksne.

De som kommer hit til landet med en utdanning fra andre land, kan få vurdert utdannelsen sin her i landet. Det er ulike kontorer som har ansvar for godkjenning av ulike typer utdanning. Det kan være lurt å kontakte NAV eller Vox for å få informasjon og veiledning. På neste side finner du også noen adresser som kan være nyttige.

Har *dere* lyst til å ta mer utdanning? Hvorfor? Hvorfor ikke?

Norsk kurs for voksne

Snakk om erfaringer med å få godkjenning av utdanning fra andre land.

Fakta

Med utdanning fra utlandet

For å få godkjenning av utenlandsk utdanning *under* universitetsnivå kontakter man **Statens utdanningskontor** i det *fylket* der man bor.

NOKUT (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen) har ansvar for generell godkjenning av *høyere* utdanning, det vil si utdanning på universitets- og høyskolenivå.

Helsepersonell må få autorisasjon fra **SAFH** (Statens autorisasjonskontor for helsepersonell).

For å få generell studiekompetanse kan man kontakte **Samordna opptak**.

For å søke studieplass kontakter man det aktuelle lærestedet eller **Samordna opptak**.

Her kan man finne mer informasjon og lenker videre:

www.vox.no

www.nokut.no

www.safh.no

www.samordnaopptak.no

www.norge.no

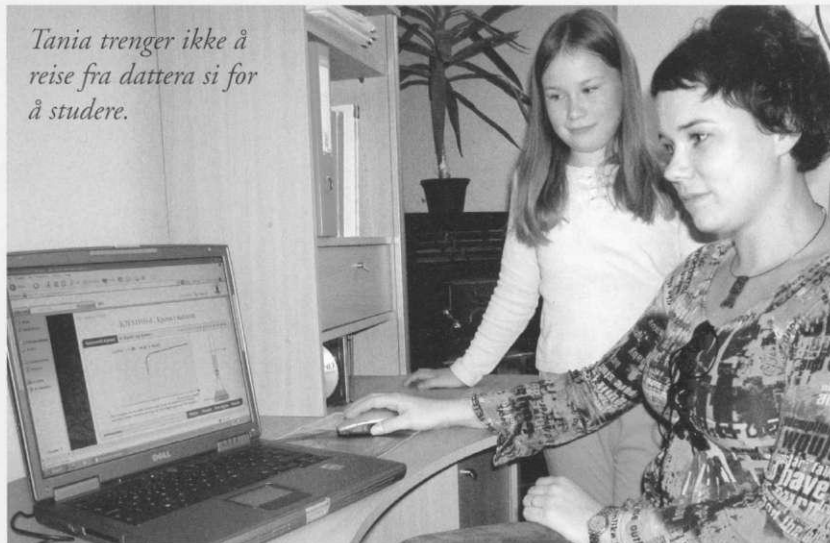
www.lanekassen.no

www.utdanning.no

www.nav.no

Nettet skaper tusenvis av nye studenter

Tania trenger ikke å reise fra dattera si for å studere.

Informasjonsteknologien har ført til at 20 000 studenter nå tar utdanning på nettet. En av dem er Tania Myklebust i Ålesund. Det er 400 kilometer til nærmeste universitet i Bergen, men nå kan hun sitte hjemme i stua og studere kjemi.

– Jeg kan ikke komme på en eneste ulempe ved å studere på denne måten, sier hun. Det er veldig inspirerende. Jeg kan selv

bestemme når jeg vil studere og følge forelesninger. Det gjør jeg ved å koble meg til en hvilken som helst pc.

Tania er lærer og studerer som regel i helgen. Hun savner ikke studentmiljøet.

– Vi har et diskusjonsforum på nettet. Der kan vi diskutere med andre studenter og med foreleserne.

(Fra Aftenposten, 21.10.04)

Spørsmål til innholdet

- 1 Hvor bor Tania?
- 2 Hvor studerer hun?
- 3 Når studerer hun?
- 4 Hvordan liker hun å studere på den måten?
- 5 Hvordan får hun kontakt med de andre studentene?
- 6 Hva slags jobb har hun?

Fakta

Høyere utdanning er utdanning på universitets- og høyskolenivå. Det er sju universiteter i Norge. De ligger i Oslo, Bergen, Trondheim, Tromsø, Stavanger, Agder og Ås. Universitetene gir ulike eksamener, eller grader; bachelor etter tre år og master etter fem.

Det finnes også mange statlige, regionale høyskoler som gir høyere utdanning etter videregående skole. Noen av dem har undervisning innenfor spesielle fagområder, andre underviser i mange ulike fag på samme måte som universitetene. Disse skolene finnes over hele landet og er gratis på samme måte som universitetene.

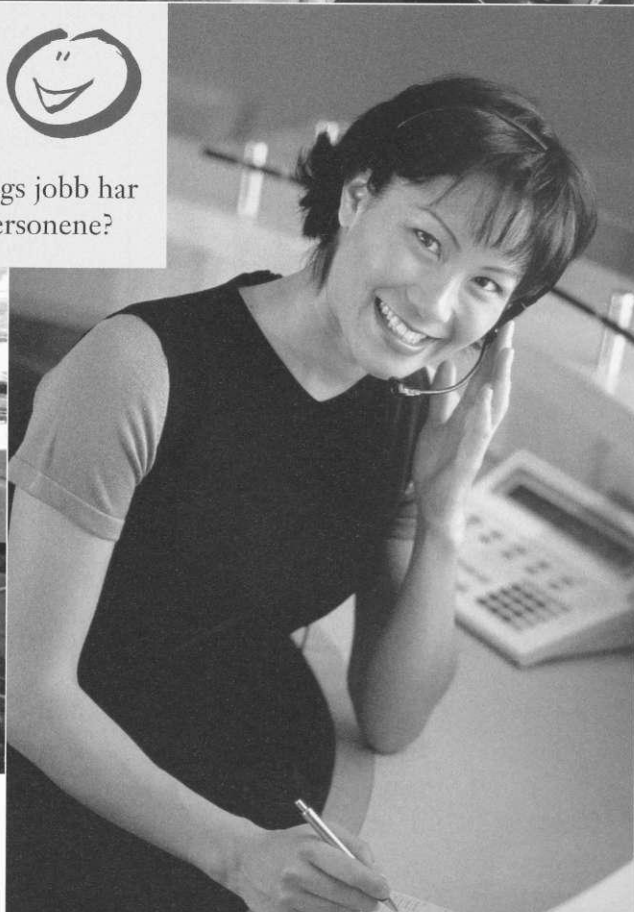
Det finnes også mange private høyskoler. Der må studentene betale ganske mye for en studieplass.

Statens lånekasse for utdanning kan gi lån og stipend til skolegang og høyere utdanning. **Stipend** er penger som man ikke behøver å betale tilbake hvis man fullfører utdanningen. Lånet må man betale tilbake senere, men man betaler ikke renter på lånene mens man holder på med utdanningen. Utenlandske borgere har rett til lån og stipend hvis de har asyl eller opphold på humanitært grunnlag. Også en del utlendinger som er kommet hit til landet av andre grunner, kan få lån og stipend. For eksempel kan en som er gift her i landet, eller har hatt jobb her en bestemt tid, få rett til studielån.

7 Ut i arbeid

- Hva slags jobb har disse personene?

Marvin har alltid hatt lyst til å bli bilmekaniker. Han liker å bruke verktøy og arbeide med hendene. Da han begynte på videregående skole, valgte han yrkesfaglig studieretning. Først gikk han ett år på grunnkurs, mekaniske fag og ett år på videregående kurs 1, bilmekanikerlinje. Etterpå fikk han plass som lærling på et verksted, og der har han vært i to år. Nå har han tatt fagprøven og kan endelig kalle seg for bilmekaniker!

På verkstedet har Marvin fått tilbud om en deltidsjobb. Han vil helst jobbe full tid, og derfor søker han på andre jobber også. Han ser etter jobb både på nettet og i avisene. I en av avisene finner han en interessant annonse:

Se på jobbannonsen. Er det noen ord og uttrykk dere ikke forstår? Spør hverandre og læreren og bruk ordbok.

Borg Auto AS har 23 ansatte. Til vårt verksted søker vi bilmekaniker med fagbrev.

Vi kan tilby:

- Muligheter for faglig utvikling
- God lønn
- Hyggelige arbeidsforhold

Dine kvalifikasjoner:

- Du har fagbrev
- Du har stå-på-humør og er serviceinnstilt
- Du er ansvarsbevisst og kan arbeide selvstendig

Kort om stillingen:

Tiltredelse: Omgående
 Lønn: Etter avtale
 Type stilling: Fast
 Omfang: Heltid
 Søknadsfrist: 28. juni

Har du spørsmål om stillingen? Kontakt Erik A. Sørensen eller Knut Veholt, tlf. 47 60 23 80.

Send skriftlig søknad med CV, attester og referanser til:

Borg Auto AS
 Strandgaten 77
 5000 Bergen

Hva skal stå i søknaden?

Marvin lurte på om han skal ringe til Borg Auto før han skriver søknaden. Han vil gjerne vite mer om arbeidsoppgavene og hva slags biler verkstedet tar imot. Han spør kjæresten sin, Hedda. Hun virker alltid så sikker og voksen. Hedda mener at det er en god idé å ringe. Da viser han at han er interessert i jobben.

Marvin vet at han trenger én eller flere referanser. Han spør sjefen sin, og heldigvis sier sjefen ja. Da Marvin gikk på skolen, hadde han deltidsjobb i matbutikk. Han satt i kassa og lærte litt om kundeservice. Det vil han nevne i søknaden. Men hva skal han skrive om seg selv? Han er en stille, rolig gutt som føler at det er mye han ikke kan. Hedda hjelper ham igjen. Hun skriver en liten lapp og legger på bordet.

Til Marvin

Du sier:

Jeg er stille.

Jeg er rolig.

Jeg liker å jobbe alene.

Det er mye jeg ikke kan.

Kyss og klem fra Hedda

Du kan heller si:

Jeg er oppmerksom og kan høre på andre.

Jeg blir ikke så lett stresset.

Jeg er selvstendig.

Jeg er nysgjerrig og vil gjerne lære noe nytt.

Marvin jobber på et bilverksted.

Marvin leser lappen og smiler. Han skjønner at han må skryte litt av seg selv. Han skriver søknaden og legger ved kopi av jobbtester og vitnemål fra skolen. «Nå får vi krysse fingrene,» sier han til Hedda og går ut for å poste brevet.

Marvins søknad

Bergen 24.06.08

Marvin Sande
Nordgaten 4
5000 Bergen

Borg Auto AS
Strandgaten 77
5000 Bergen

Søknad på stilling som bilmekaniker

Jeg viser til annonse i Bergens Tidende 13.06.08 og hyggelig samtale med verkstedsjef Knut Veholt 16.06.08. Jeg søker herved den ledige stillingen som bilmekaniker.

Jeg er født i 1986 og har fagbrev som bilmekaniker, lette kjøretøy. De siste to årene har jeg arbeidet som lærling hos Lund Bil AS her i Bergen. Mens jeg gikk på skolen, hadde jeg deltidsjobb i kassa på BRA MAT i Laksevåg.

Jeg er positiv og serviceinnstilt og liker at det er mye å gjøre. Jeg er også nysgjerrig og vil gjerne lære noe nytt. Derfor synes jeg det er veldig spennende å jobbe med biler og motorer. Her skjer det store forandringer hele tiden.

Jeg vil gjerne jobbe hos dere og håper på positivt svar.

Vennlig hilsen

Marvin Sande

Marvin Sande

Vedlegg: CV, to attester og vitnemål

CV

Marvin Sande
 Nordgaten 4
 5000 Bergen
 Tlf. priv.: 47 42 16 40
 Tlf. mobil: 90 26 55 51
 E-post: marsande@hotmail.com

Personalia	Født 15.10.86. Ugift.
Utdanning	2008 Fagbrev, lette kjøretøy 2005–2006 VK1, bilmekanikerlinje, Hegg videregående skole 2004–2005 Grunnkurs mekaniske fag, Hegg videregående skole
Praksis	2006–2008 Bilmekanikerlærling, Lund Bil A/S 2004–2006 Deltidsansatt, BRA MAT, Laksevåg
Annet	Aktiv i SKG fotballklubb 2000–2005
Referanser	Daglig leder Bjørn Sæter, Lund Bil A/S Tlf. jobb: 47 22 00 73 Tlf. privat: 47 84 64 00 Butikksjef Finn Bråten, BRA MAT Tlf. jobb: 47 34 00 01 Tlf. mobil: 96 75 80 12

Nyttige ord

Fagprøven er eksamen etter yrkesfaglig studieretning. Den kan du ta når du har vært lærling i to år. Når du har bestått fagprøven, får du yrkeskompetanse med **fagbrev**.

CV betyr livsløp (*Curriculum vitae* på latin). CV-en er en kort oversikt over utdanningen din og praksis.

Referanse er en person som kjenner deg godt og kan fortelle om deg. Det kan være en sjef, kollega eller lærer, men ikke familien din. Du må alltid spørre om han/hun vil være referanse først.

Attest er et papir fra arbeidsgiveren din. Attesten forteller hvor lenge du har jobbet, hva du har gjort og hvordan du har fungert i jobben.

Vitnemål er et papir fra skolen som viser hvilke fag du har tatt og hvilke karakterer du har fått.

Ikke lett å få jobb uten fagbrev

Kojo Mahama (28) har åtte års utdanning. Han mangler tre måneders praksis på bilverksted for å få fagbrev som bilmekaniker.

Kojo Mahama vet ikke lenger hvor mange jobber han har søkt på. Men det er mange.

– De fleste bedriftene svarer ikke engang. Andre sier at de ikke har noe ledig, selv om de nettopp har hatt annonse i avisen. Nå vurderer jeg å gå til folkeregisteret og skifte navn, sier han.

Da Kojo kom til Norge i 1990, hadde han fagbrev som bilmekaniker fra hjemlandet Ghana.

– Da jeg kom til Norge, fikk jeg beskjed om at fagbrevet ikke var gyldig. Etter ett år på folkehøgskole og ettårig norskkurs begynte Kojo på grunnkurs mekaniske fag på Ørsta videregående skole. Etter VK1 bilmekaniker var planen å få plass som lærling på et verksted.

Det var umulig, og Kojo tok derfor VK2. Han var ferdig i 1997.

– Jeg trenger noen måneder på et bilverksted for å få lov til å gå opp til fagprøven. Målet er å begynne på teknisk fagskole, men jeg kommer ikke inn uten fagprøve. Min største drøm er å starte eget firma. Det kan jeg heller ikke, sier Kojo.

Flere steder har han fått beskjed om at han ikke får jobb fordi han ikke har fagbrev. Det samme svaret har han fått på verksteder som søker etter hjelpearbeidere. I dag jobber han som rengjøringsassistent. Nå vurderer han å ta drosjelappen for å begynne som drosjesjåfør. Da vil han tjene bedre.

(Fra *Dagbladet*, 05.12.04)

Har dere positive eller negative erfaringer fra arbeidslivet her i landet? Har dere venner eller familie med ulike erfaringer?

Spørsmål til *Ikke lett å få jobb uten fagbrev*

- 1 Hvilken utdanning har Kojo Mahama fra hjemlandet?
- 2 Hvilken utdanning har han fra Norge?
- 3 Hva ønsker han å gjøre her i Norge?
- 4 Hvilke problemer har han møtt?
- 5 Hva gjør han i dag?

Likestilling i arbeidslivet

Det skal være likestilling i arbeidslivet. Normalt skal alle jobber være åpne for alle som er kvalifisert. En arbeidsgiver har ikke lov til å si at han ønsker en kvinne eller en mann til en bestemt jobb. Han kan heller ikke si at en arbeidstaker for eksempel må være nordmann. Arbeidsgiveren kan ikke spørre en kvinne om hun er gravid, og ingen har plikt til å fortelle om sykdom, religion eller andre personlige ting.

I jobber der det er få menn, for eksempel i barnehager, er det likevel mulig å prioritere en mann. På samme måte kan man prioritere en kvinne på et område der det jobber få kvinner.

Fra 1978 har vi hatt en likestillingslov og et likestillingsombud som skal sørge for at man følger denne loven. Noen kvinner har for eksempel fått beskjed om at de ikke kan bruke hodeplagg (hijab) på jobben. De har klaget til Likestillingsombudet, og ombudet mener at et slikt forbud kan være diskriminerende. I 2004 måtte et stort hotell i Oslo forandre uniformsreglene, slik at kvinner kunne bruke hodeplagg på jobben.

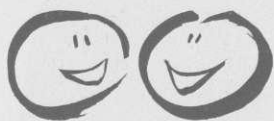

Line Due Hauge er Oslos første kvinnelige brannkonstabel.

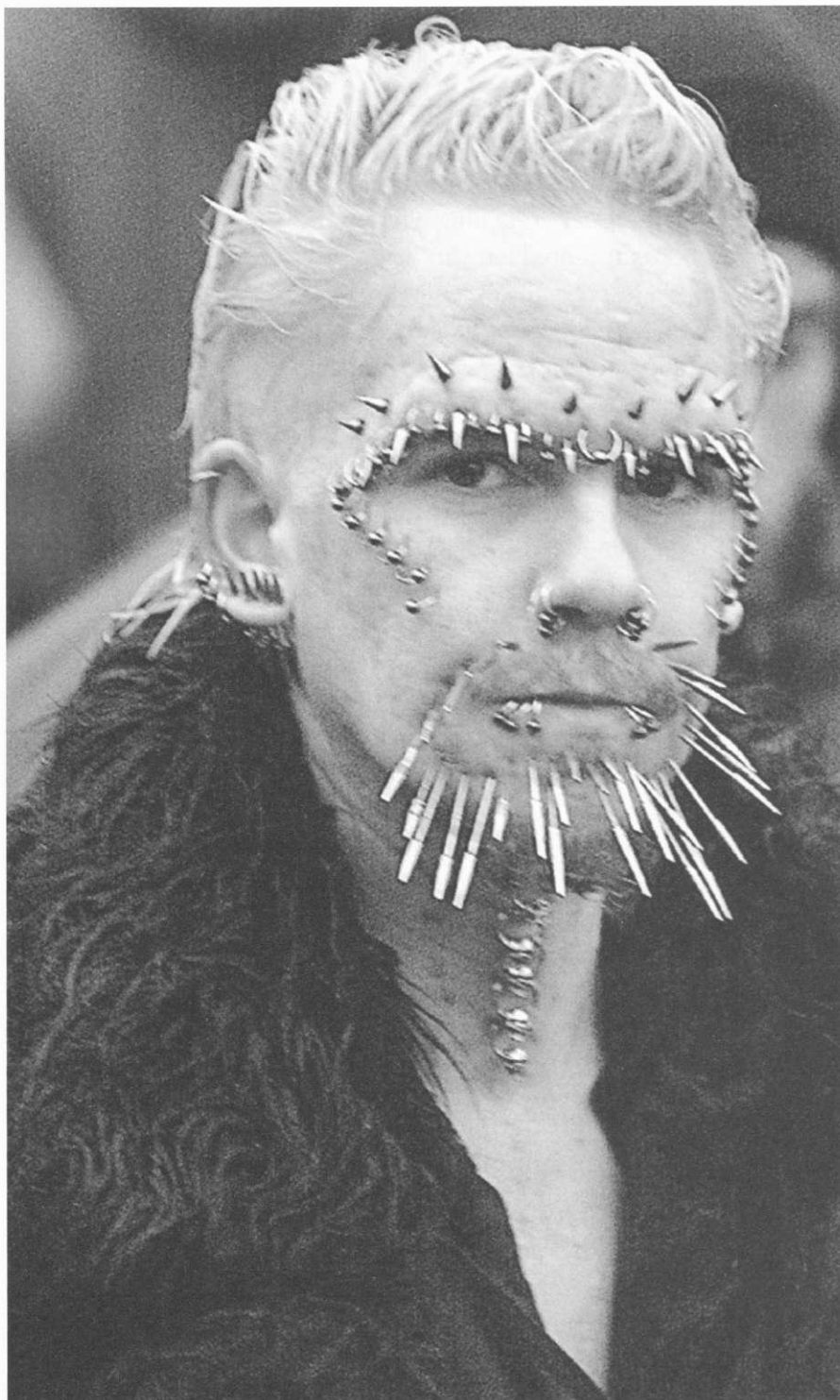
Nyttige ord

En arbeidsgiver tilbyr arbeid til andre. Arbeidsgiveren kan være en person som eier en butikk eller en fabrikk, eller det kan være et firma eller en organisasjon.

En arbeidstaker er ansatt for å arbeide hos en arbeidsgiver.

- Synes dere at det er diskriminerende å forby religiøse hodeplagg på jobben?
Kan det være arbeidsplasser der spesielle klær kan være et problem?
- Se på bildet av den unge mannen til høyre. Hva gjør han, tror dere? Hvor bor han? Ville dere ha ansatt ham?

Ville du ha ansatt denne mannen?

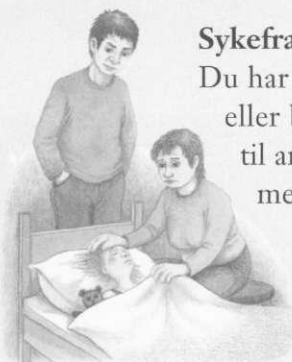
Fakta

Arbeidsmiljøloven

Stortinget har vedtatt mange lover som angår forhold i arbeidslivet. *Arbeidsmiljøloven* er en sentral lov. Her står det blant annet:

Arbeidstid

Normal arbeidstid er 37,5 timer i uka. Da er lunsjpausen ikke inkludert. Hvis du må arbeide mer enn normal arbeidstid, skal du ha *overtidsbetaling*. Overtidsbetaling skal være minst 40 % i tillegg til vanlig lønn. Mange arbeidstakere har en avtale der de får fri i stedet for ekstra betaling. De *avspaserer*. Hvis de for eksempel har arbeidet overtid i 4 timer, har de rett til fri i 4 timer senere. Hvis de vil avspasere en hel dag, må de avtale dette med arbeidsgiveren i god tid først.

Sykefravær/fri fra jobben

Du har rett til å være borte fra jobben hvis du eller barna dine er syke, men du må melde fra til arbeidsgiveren. Dersom sykdommen varer mer enn tre dager, må du ha legeattest.

Trenger du å være borte av andre grunner, må du søke om *permisjon*. Du kan søke om permisjon hvis du for eksempel skal flytte eller feire en religiøs festdag. Det er arbeidsgiveren som bestemmer om du får fri.

Arbeidsavtale

Arbeidsmiljøloven forteller også at du og arbeidsgiveren skal skrive en arbeidsavtale. I avtalen skal det være opplysninger om arbeidet ditt, når du begynte, hvor lenge du skal jobbe der (hvis du ikke har fast jobb), om lønn og arbeidstid, og om ferie og feriepenger. I loven står det også at du har rett til opplæring i en ny jobb. I noen jobber har du en prøvetid – ofte tre måneder – der arbeidsgiveren kan vurdere om du passer i jobben. Dersom du har prøvetid, skal dette stå i arbeidsavtalen.

Fagforening

Alle arbeidstakere har rett til å organisere seg i en fagforening. Du kan lese mer om fagforeningene på side 110.

LOV

av 4. februar 1977 nr. 4

OM ARBEIDERVERN OG ARBEIDSMILJØ M.V. (ARBEIDSMILJØLOVEN)

med endringer, sist ved lov
av 2. juli 2004 nr. 59
(i kraft 1. januar 2005)

CAPPELEN AKADEMISK FORLAG
LOVDATA

8 Norge i gamle dager

Lek i bakgården

Famlietiv

Silje og bestefaren sitter foran tv-en og spiser pizza.

Silje: Bestefar, hadde dere pizza da du var liten?

Bestefar: Nei, og ikke tv heller.

Silje: Hva gjorde dere da?

Bestefar: Vi hørte på radio, og så lekte vi mye ute i gata. Det var ikke så mange biler den gangen.

Silje: Var det ikke litt kjedelig?

Bestefar ser på Silje og smiler:

Nei, det var ikke kjedelig, men det var ei mye roligere tid. Folk hadde tid til å stoppe og prate sammen, og til å stikke innom på en kopp kaffe om kvelden. Alle har det så travelt i dag.

Silje: Det samme sier oldemor, enda hun hadde fem barn og verken vaskemaskin eller ferdigmat i fryseren. Er ikke det litt – litt ulogisk?

Bestefar: Jo, og kanskje er jeg romantisk når jeg snakker om barndommen. Men det er slik jeg husker den.

Silje: Jeg har lyst til å snakke mer med oldemor om dette.

Bestefar: Gjør det, men da bør du ha god tid. Oldemor elsker å snakke om gamle dager.

Hva gjorde du da du var liten, bestefar?

Vi får stadig nye maskiner som skal hjelpe oss i hverdagen. Likevel opplever mange at de får dårligere og dårligere tid. Hva kan grunnene være til det?

på landet

Mange levde hele livet sitt på samme sted. «Telemarksjenter» av Erik Werenskiold. 1883.

Hvis vi sammenlikner det norske samfunnet i dag med cirka 150 år siden, er det mange og store forskjeller. I tallet i Norge 1,4 millioner. Av disse bodde 1,2 millioner Folk på landet hadde husdyr og dyrket jorda. Ved siden skogen eller med fiske.

Kvinnene hadde mye å gjøre. De laget klær og mat Dessuten passet de på barna og hjalp syke og gamle. De kvinnene som hadde ansvar for dyrene, så arbeidsdagen

Det var lang vei mellom bygdene, og mange levde h samme sted. Der ble de født, der giftet de seg og der d hadde en sentral plass i bygda. På søndagene gikk folk høre på presten og for å møte hverandre. På vei til kir en stund, pratet sammen og spurte om siste nytt.

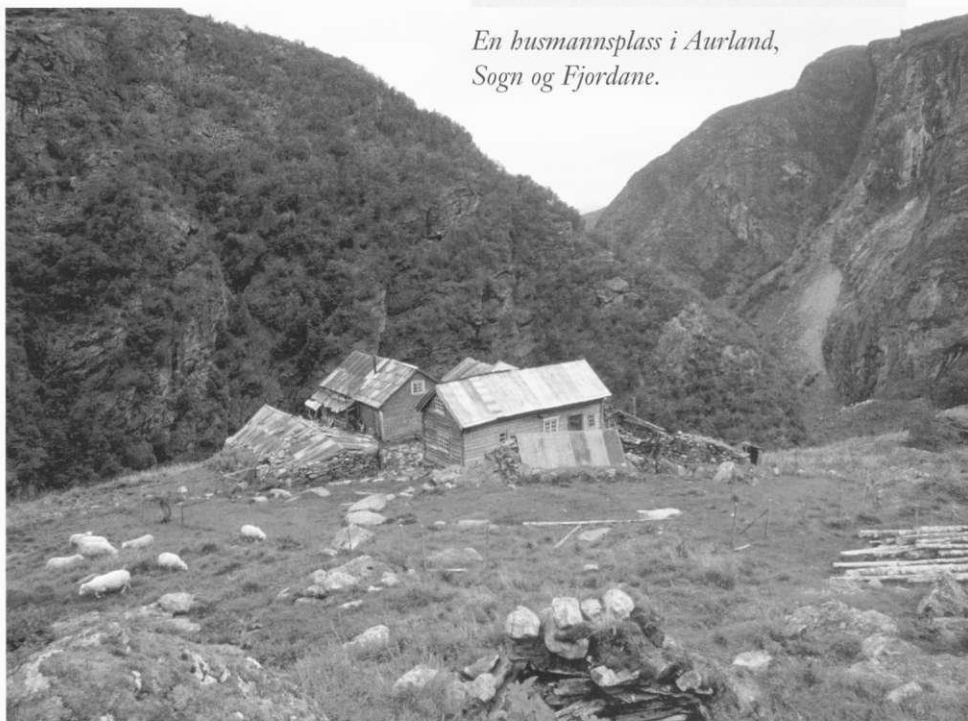

Der traff også ungdommen hverandre. Utenfor kirka kunne de snakke sammen og se litt ekstra på den de var forelsket i. De så hverandre også i brylluper og på dans. Vanligvis fikk de unge lov til å gifte seg med den de var glad i, men foreldrene la ofte et sterkt press på barna. Helst ville de ha en svigersønn eller svigerdatter som eide hus og jord.

På gården bodde ofte mange generasjoner sammen. Når ei jente giftet seg med en bondesønn, var det vanlig at hun flyttet til gården hans og bodde sammen med svigerforeldrene. Det var derfor viktig å ha et godt forhold til dem, spesielt til svigermora. Den unge kona skulle lære alt om gården av svigermora. Som regel gikk det bra, men noen unge koner følte seg som en hushjelp i huset. De følte seg ikke velkommen i det hele tatt.

De som ikke hadde egen jord, måtte arbeide hos andre, enten som gårdsarbeidere eller som *husmenn*. En husmann leide litt jord hos en bonde, ofte på den dårligste plassen i bygda. Der bygde han hus og ryddet jorda slik at det var mulig å dyrke noe der. På Østlandet måtte husmannen og familien arbeide for bonden fra tidlig om morgenen til sju eller åtte om kvelden. Etter den tid kunne de dyrke sin egen jord, men det ble ofte sene kvelder. Husmennene fikk ei lita lønn, men den gikk med til å betale leie for jorda. På Vestlandet og i Nord-Norge kunne de også få inntekter ved å fiske, så der var forholdene litt bedre.

Husmennene fikk bare leie jorda, ikke kjøpe den, og plassen de bodde på, kunne ikke gå i arv til barna. Da bøndene fikk bedre maskiner, trengte de ikke så mange arbeidsfolk. Mange husmenn måtte derfor flytte fra plassen. De som ikke fant annet arbeid på landet, flyttet inn til byene og prøvde å få arbeid der.

En husmannsplass i Aurland, Sogn og Fjordane.

Nyttige ord

Jordbruk er å bruke eller dyrke jorda for å leve av den.

Man **dyrker jorda** når man produserer for eksempel korn, poteter eller gress.

Før man kan dyrke noe, må man **rydde jorda**. Da tar man bort store steiner og trær og gjør jorda klar til dyrking.

Husdyr kaller vi dyr som sau, gris, ku og hest.

Her ser vi Akerselva og Schweigaards
bro, ca. 1912.

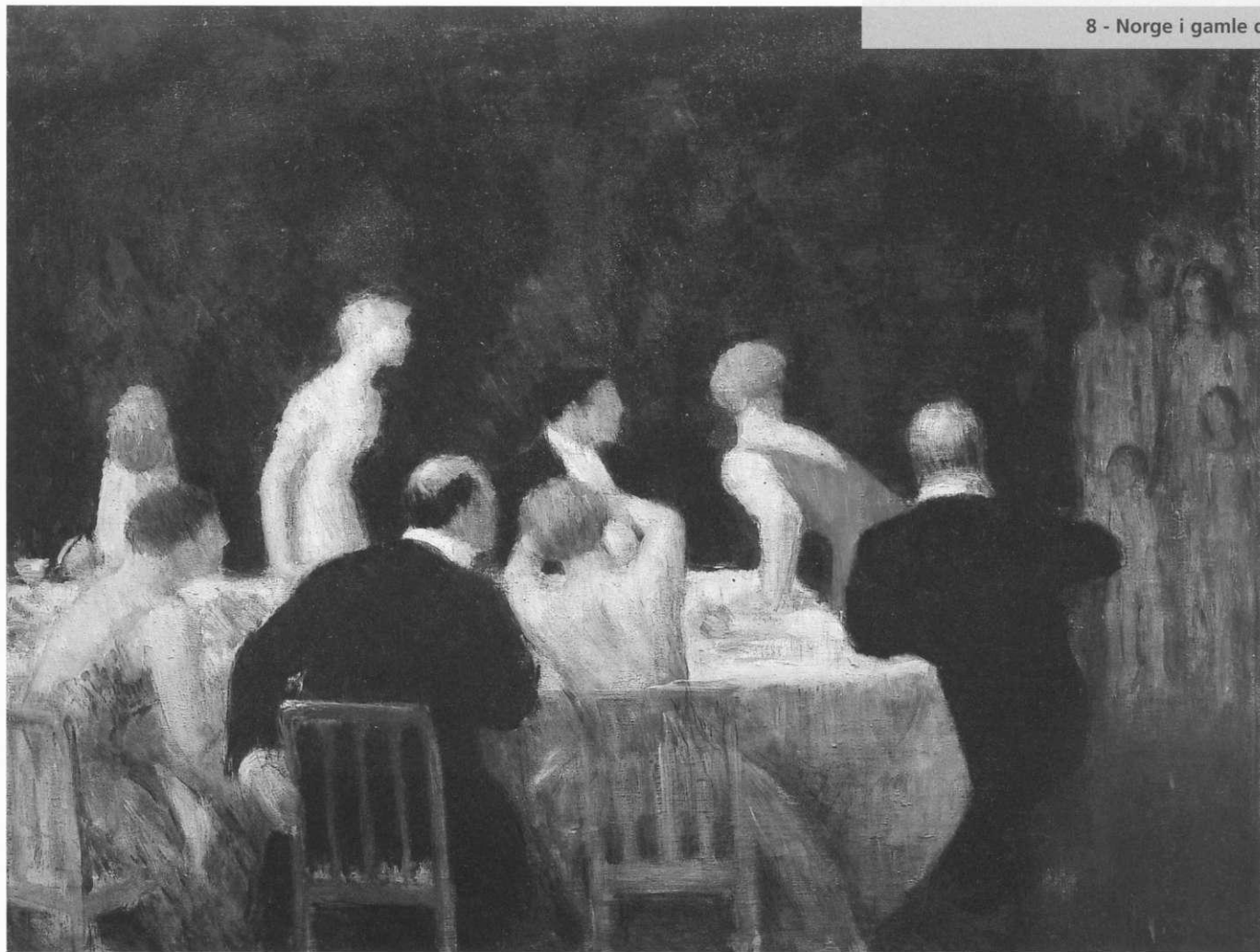
I byen

Byene var små for 150 år siden, men etter hvert kom det flere fabrikker og nye arbeidsplasser. De som ikke hadde arbeid eller egen jord på landet, flyttet inn til byene. Der håpet de å få arbeid på fabrikker, i butikker, på kontorer eller som hushjelp.

Det var hardt å jobbe på fabrikkene. Arbeidstida var lang. Arbeiderne begynte klokka fem eller seks om morgenen, og de arbeidet til klokka sju om kvelden. Ofte arbeidet både mannen og kona på fabrikkene, og i mange familier måtte barna også jobbe. Lønna var så lav at det var vanskelig å klare seg.

De som eide fabrikkene, bodde i store hus og leiligheter langt unna bråket og røyken fra fabrikkene. I Oslo bodde mange av dem på

vestkanten, i områdene vest for Akerselva. Arbeiderne bodde ofte på østkanten, i nærheten av fabrikkene.

På vestkanten bodde også de som hadde gode jobber, som advokater, leger og rike kjøpmenn. I disse familiene arbeidet som regel ikke kvinnene utenfor hjemmet. De skulle sitte hjemme og brodere, spille piano og lese. Nesten alle hadde hushjelp. Hushjelpen laget mat, vasket huset og passet barna. Mange av de rike kvinnene syntes dette var et kjedelig liv, men det var ikke lett å forandre på det. Kvinnens plass var i hjemmet, og bare der. Det var svært få kvinner blant de velstående som brøt dette mønsteret. De som gjorde det, ble for eksempel lærere eller kunstnere.

«Et middagselskap» av Erik Werenskiöld. Hva forteller bildet?

Spørsmål til / byen

- 1 Mange flyttet til byen. Hva slags arbeid kunne de få?
- 2 Hvor lang var arbeidsdagen på fabrikken?
- 3 Hvordan var lønna der?
- 4 I Oslo var det et skille mellom øst og vest. Hvem bodde på østkanten, og hvem bodde på vestkanten?
- 5 Hva gjorde kvinnene i rike familier?

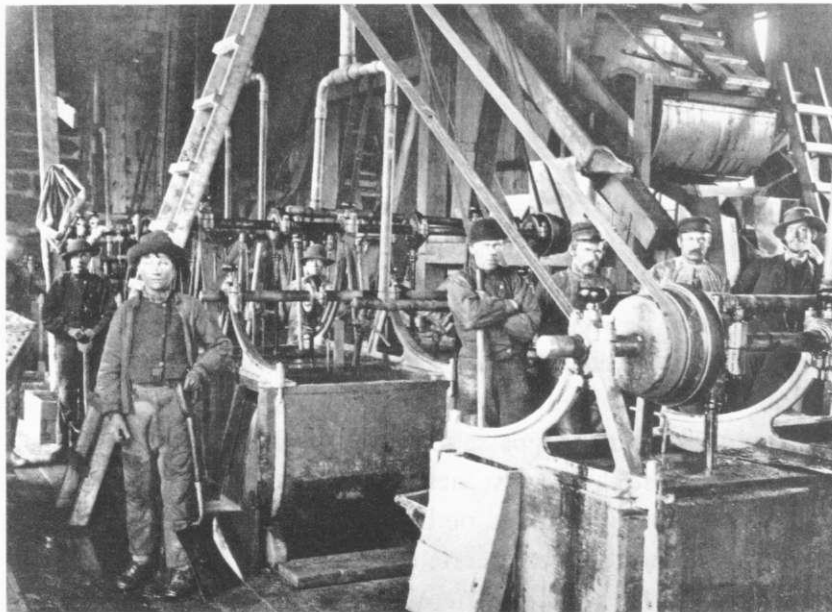
Spor 20

To historier fra gamle dager

En mann forteller hvordan det var å være ung og fattig i Kristiania (som Oslo het den gang) for hundre år siden:

«Jeg ble konfirmert i 1894. Da hadde jeg gått sju år på skolen. Ved siden av skolen måtte jeg arbeide full dag på fabrikken, og det var hardt. Mange fattige familier måtte sende guttene sine på arbeid mens de gikk på skolen. Skolen begynte klokka åtte. Vi sto opp klokka fem og gikk til arbeidet på fabrikken. Noen minutter før åtte sprang vi til skolen, men klokka elleve var vi tilbake på fabrikken igjen. Det var verst for de ungene som måtte arbeide om natta på fabrikken. De var helt utslitt og sovnet med en gang de kom på skolen. Noen ganger snorket de så høyt at den stakkars læreren måtte stoppe undervisningen.»

Barnarbeid i «Vaskeriet» ved Røros kobberverk i 1890-årene.

En gammel dame fra vestkanten i Oslo forteller fra barndommen sin rundt 1890:

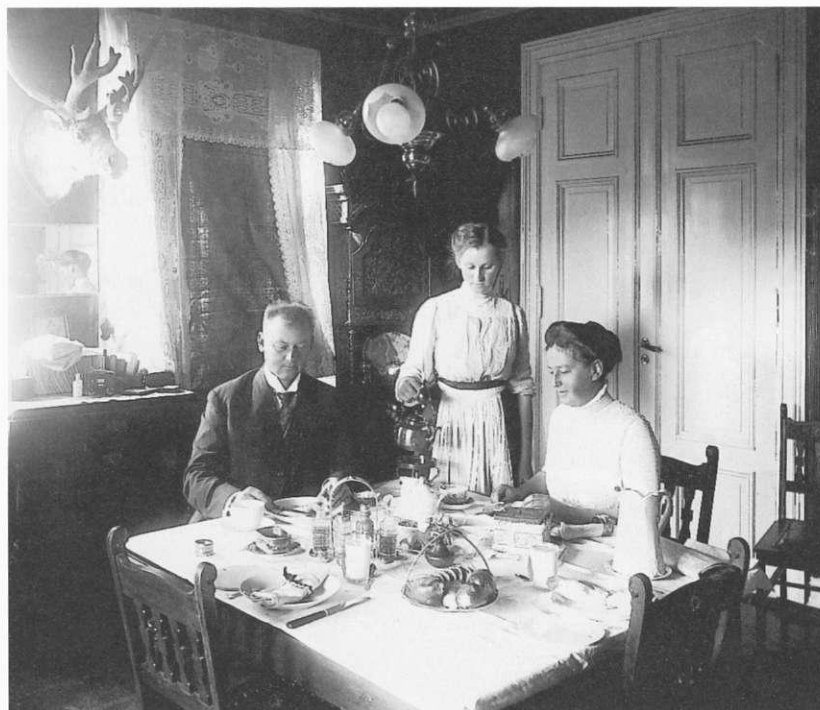
«Jeg er oppvokst i Løvenskioldsgate i Oslo, eller Kristiania, som byen het den gang. Der bodde jeg sammen med far, mor og to brødre i en stor leilighet. Leiligheten hadde seks rom pluss pikeværelse, bad, kjøkken og entré.

Pikeværelset var lite og lå bak kjøkkenet. Hushjelpen vår, eller «piken», som vi sa, bodde der. Hun sto opp klokken seks om morgenen, kokte vann, laget frokost, vasket klær og gulv. Piken hadde aldri en hel fridag, det var ikke vanlig på den tiden.

Mor satt i dagligstuen og leste. Hun satt alltid i sofaen ved vinduet. Da kunne hun samtidig se ut av vinduet og ned på gaten. Jeg tror hun kjedet seg mange ganger, men hun sa aldri noe.

Jeg var yngre enn mine to brødre. Likevel var det jeg som måtte hjelpe dem. Når far kommanderte: «Gå og hent en spiseskje til din bror», ja, da måtte jeg gjøre det. Det var ingen likestilling den gang.

På søndagene hadde vi nesten alltid gjester til middag; onkler, tanter, fettere og kusiner. Da hjalp også mor til på kjøkkenet. Den dagen spiste vi ofte oksestek og en god dessert, for eksempel riskrem med rød saus.»

Frokost i en borgerlig familie i Kristiania rundt 1910.

Fortell hverandre om et land dere kjenner godt.

- Bor de fleste i byer eller på landet?
- Har dere bodd i dette landet?
- Fortell om stedet dere kommer fra. Har det skjedd store forandringer der i løpet av de siste 50–100 årene?

9 Utvandring og innvandring

*Innvandrere fra mange land
har kommet til Norge de siste
20-30 årene.*

*Norske innvandrere i
Minnesota i 1904.*

Maryam: Å, du er så flink i norsk! Hvordan klarer du det?

Usman: Kona mi hjelper meg. Hun har gått på skolen her i landet og kan mye norsk.

Maryam: Du er heldig som kan få hjelp. Hvor lenge har du vært her nå?

Usman: Snart ett år. Jeg håper at jeg kan lære nok norsk til at jeg kan begynne å arbeide til neste år. Hvor lenge har du bodd her?

Maryam: Nesten to år. Først bodde jeg litt over et år på asylmottak med barna mine. Så flyttet vi hit. Nå har vi bodd her i åtte måneder. Men jeg lærte ikke mye norsk før jeg kom på dette kurset.

Usman: Trives du?

Maryam: Jeg er veldig glad for å være i trygghet. Barna mine har det godt og trives på skolen. Men jeg synes ikke det er så lett å finne seg til rette. Det er så mye som er annerledes enn hjemme.

Usman: Lengter du hjem?

Maryam: Nå er situasjonen hjemme så vanskelig at det er umulig for meg å bo der. Men hvis det blir fred, vil jeg helst reise tilbake. Hva med deg? Lengter *du* hjem?

Usman: Ja, jeg lengter ofte etter familie og venner. Men kona mi har stor familie her, og jeg har fått noen nye venner. Søndag var jeg til og med på skitur! Jeg klarte å holde meg på beina.

Maryam: Jeg er glad hvis jeg klarer å *uttale* «skitur»!

- Fortell om innbyggerne i andre land dere kjenner.
- Er det mange nasjonaliteter som bor der?
Minoritetsgrupper?
- Hvordan er integreringen av dem som kommer fra andre steder?

Samene har status som urbefolkning her i landet. Det er et mål å beskytte deres språk og deres tradisjoner.

Befolkningen i Norge

Vi er vant til å tro at Norge hadde en homogen befolkning før den moderne innvandringen begynte. Men det er ikke helt riktig. Det har lenge vært ulike folkegrupper her i landet.

Samene har bodd i den nordlige delen av landet i minst to tusen år. Tidligere prøvde myndighetene å undertrykke det samiske språket og den tradisjonelle kulturen. Politikernes mål var at samene skulle bli vanlige nordmenn. Men dette har endret seg, og nå får samene støtte til å bevare sin egen kultur.

I mange hundre år har det kommet innvandrere til Norge for å arbeide. I 1920 var 2,8 % av befolkningen innvandrere. Den gangen kom de fleste fra nabolandene og fra en del andre land i Vest-Europa. I løpet av de siste 30–40 årene har imidlertid forholdene forandret seg ganske mye. Nå bor det innvandrere fra 200 ulike land i Norge. I 2007 var det omtrent 415 000 innbyggere med innvandrerbakgrunn. Dette tallet inkluderer omtrent 60 000 barn og unge som er født her i landet av to utenlandske foreldre.

Fakta. Befolkningstall, 2004

Innbyggere i Norge: 4 600 000

Innvandrerbefolkning: 349 000.
289 000 er 1. generasjonsinnvandrere.
60 000 er født her i landet av to
utenlandske foreldre.

Omtrent 100 000 har
flyktningbakgrunn.

46 % av innvandrerne har fått norsk
statsborgerskap.

Oslo har flest innvandrere, i alt
114 000.
21,8 % av befolkningen i Oslo har sin
bakgrunn fra andre land.

**Antall innvandrere og norskfødte med
innvanderforeldre 1. januar 2004**

Europa	133 253	Asia	103 776
Danmark	17 922	Afghanistan	4 496
Sverige	21 890	Filippinene	6 461
Bosnia-Hercegovina	13 271	India	4 547
Jugoslavia	8 840	Irak	14 856
Polen	6 797	Iran	11 634
Russland	7 189	Pakistan	14 874
Storbritannia	10 325	Sri Lanka	7 949
Tyskland	10 515	Thailand	5 718
Afrika	31 575	Vietnam	11 862
Eritrea	1 566	Amerika	19 500
Etiopia	2 264	Brasil	1 139
Marokko	4 275	Chile	5 594
Somalia	12 166	Canada	1 158
		Cuba	429
		USA	6 958

Nyere innvandring

Innvandringen til Norge økte kraftig omkring 1960. Da hadde landet en god økonomisk periode, og det var behov for flere arbeidstakere. Til å begynne med kom det flest innvandrere fra vestlige land. Fra 1970 økte antallet innvandrere fra Afrika, Asia og Latin-Amerika. Det kom spesielt mange fra Pakistan. Men etter hvert økte arbeidsledigheten, og behovet for arbeidskraft ble mindre. Det var også vanskelig å finne bolig til alle som kom. I 1975 fikk vi derfor innvandringsstopp. Da kom det nye regler for arbeidsinnvandring, og det ble vanskeligere å komme hit for å jobbe, spesielt for ufaglærte.

Det kommer likevel mange innvandrere til Norge. Borgere fra EØS-landene (se side 82) kan få oppholds- og arbeidstillatelse hvis de har

- Diskuter årsakene til at folk flytter fra et land til et annet.
- Vet dere grunnen til at det er kommet mange innvandrere fra noen av landene i tabellen på forrige side?

Det er behov for unge innvandrere på arbeidsmarkedet.

Mange politikere og økonomer mener at Norge trenger større arbeidsinnvandring i framtida for å få nok folk til alle jobber. Det er mange gamle her i landet, og det blir flere og flere pensjonister. Da kan det bli for få unge til å gjøre alle jobbene.

I de siste årene har antall asylsøkere økt. Det er store uroligheter i mange deler av verden, og mange må flykte fra forfølgelse, vold og krig. Dermed øker tallet på mennesker som trenger beskyttelse. Noen kommer hit på egen hånd og søker politisk asyl. Hvis myndighetene godtar søknaden og gir politisk asyl, får asylsøkeren status som flyktning. Noen flyktninger kommer også via FN.

Fakta

Forhold som kan gi oppholdstillatelse her i landet nå:

Flukt

Personer som flykter fra konfliktområder, kan få politisk asyl eller opphold på humanitært grunnlag. Det vil si at det er sterke menneskelige, individuelle grunner til at de får opphold.

Familiegjenforening

Ektefelle til innvandrere som allerede har opphold, og barn under 18 år, kan få opphold, slik at familien kan bo sammen.

Arbeid

For borgere fra EØS-området (se neste side) er det enkelt å få arbeids- og oppholdstillatelse. Arbeidssøkere fra land utenfor EØS-området kan få arbeids- og oppholdstillatelse hvis de har kvalifikasjoner som Norge har behov for, og dersom de har tilbud om jobb. Det er også mulig å få opphold til kortvarig arbeid som au pair eller praktikant, eller som sesongarbeider.

Utdanning

Utenlandske borgere kan få opphold for å gjennomføre spesielle studier i Norge.

Utlendingsdirektoratet (UDI) har laget *faktaark* på mange språk med mer informasjon om ulike typer oppholdstillatelse. (Se www.udi.no (tillatelser – faktaark)).

Noen kommer til Norge for å studere.

Spørsmål

- 1 Hvem er samene?
- 2 Hvor kom de fleste innvandrerne fra tidlig på 1900-tallet?
- 3 På hvilken måte forandret innvandringen seg på slutten av 1900-tallet?
- 4 Hvor mange innvandrere var det i Norge i 2004?
- 5 Hvorfor kom det mange hit til landet på 1960-tallet?
- 6 Hvorfor fikk vi innvandringsstopp i 1975?
- 7 Hvem får oppholdstillatelse i Norge nå?

Utvandring fra Norge

I siste halvdel av 1800-tallet begynte en stor utvandring fra Europa. Det var mangel på arbeid i mange land, og det var vanskelig å klare seg. Omtrent 52 millioner europeere emigrerte i perioden 1846–1932. De fleste dro til USA. Der var det muligheter til å tjene godt og få et bedre liv, og det lokket mange til å forlate hjembygdene.

Fra Norge utvandret det nesten 850 000 mennesker i denne perioden. I løpet av de ti årene mellom 1900 og 1910 utvandret 8 % av befolkningen! Noen hadde religiøse og politiske grunner til å dra, men de fleste flyttet av økonomiske grunner. Hjemme kunne det være vanskelig å få arbeid, og de hørte om de store mulighetene og den store friheten de kunne finne i USA. Det var ikke alltid så lett. Mange hadde det hardt i begynnelsen og lengtet hjem. Men etter hvert klarte de fleste seg bra. Ofte slo nordmenn seg ned i grupper på samme sted og holdt sammen og hjalp hverandre. De bygde egne skoler og kirker og holdt seg mest

Emigrantskipet «Montebello» på vei til USA i 1903.

for seg selv. Til å begynne med giftet de seg helst med andre nordmenn. Men de unge ble litt etter litt mer amerikanske enn norske, og i dag er nordmennene for det meste helt integrert i det amerikanske samfunnet. Noen holder på sin norske tilknytning og feirer 17. mai med norske flagg og norsk musikk og mat. Det norske språket har overlevd lenge, men nå er det ganske få av utvandrerfamiliene som snakker norsk. Av dem som dro fra Norge til Amerika, var det omtrent en fjerdedel som flyttet tilbake til Norge igjen. Mange av dem hadde god økonomi og brakte også med seg nye tanker og ideer til hjemstedet.

Klimaflyktninger.

I det siste har vi fått en ny type utflytting fra Norge. Mange tusen pensjonister har flyttet fra landet. De har slått seg ned i land med et varmere klima. De fleste har flyttet til Spania. Noen bor der fast, andre bor i Norge om sommeren og i sydligere områder i vinterhalvåret. Det er godt å komme bort fra kalde, mørke vinterdager og glatte veier og fortauer. I et varmere klima opplever mange at de både får bedre helse og et mer aktivt sosialt liv.

Litteratur om å være emigrant/ immigrant

Ole Edvart Rølvaag var en av mange nordmenn som emigrerte til Amerika på slutten av 1800-tallet. Han har skrevet romaner om norske emigranter og om hvordan livet ble for dem og familiene deres.

I romanen *Peder Seier* fra 1927 forteller han om en ung norsk gutt som er født og oppvokst i Amerika. Han har mange venner utenfor det norske miljøet, og synes engelsk er mye lettere både å lese og skrive enn norsk. Mora hans, Beret Holm, er ikke glad for dette. Hun er redd for at gutten skal glemme norsk språk og kultur, og hun misliker den frie moralen i det amerikanske samfunnet.

En kveld hører hun at sønnen leser høyt fra ei engelsk skolebok. Han leser med høy, glad stemme og vil at alle skal høre på. Når han er ferdig, ber hun ham om å lese litt fra en norsk avis for henne.

Peder Seier

«Hva er det?» spurte han tregt.

«Les nå denne fortellingen for meg, jeg fikk så vondt i øynene.»

«Huh,» sa han og tidde.

«Du kan nå gjøre såpass for mor di.»

Peder betenkte seg en lang stund; hele skikkelsen satt slapp og treg.

Endelig begynte han å lese. Hvert andre ord hakket han i stykker og stavet, eller han sa det galt: stemmen var full av uvilje og gråt, - det hørtes ut som noen seigpinte ham.

Beret hørte på dette en stund. Så grep hun ham i armen og rystet ham:

«Nå leser du skikkelig.»

Pause.

«Hører du hva jeg sier?»

Peder gned seg i øynene.

«Jeg leser jo!» stammet han hikstende.

Da tok sinnet henne, voldsomt som et stormstøt. Hun sprang og slo ham under øret, grep ham i skuldrene og ristet ham av all makt, kløp det ene øret og holdt det, mens hun slo det andre.

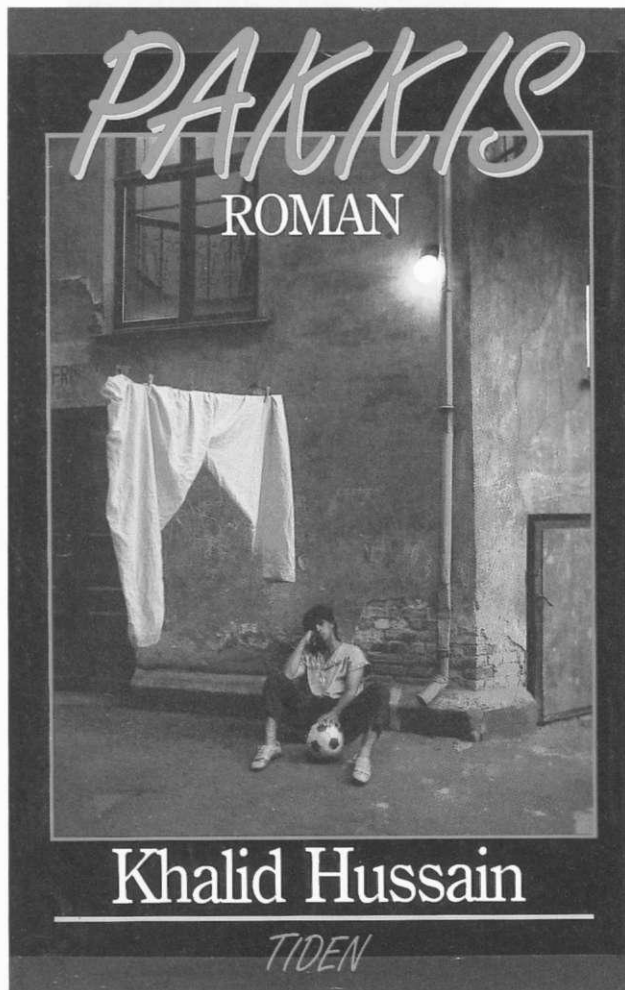
«Vil du nå lese kanskje?» spurte hun hest og pustet tungt.

(Fra Ole Edvart Rølvaag: *Peder Seier*. (Språket er modernisert.))

Amerikabrev

Boka *Pakkis* fra 1986 er skrevet av en ung, pakistansk gutt, Khalid Hussain. Han kom til Norge sammen med foreldrene da han var tenåring. I boka møter vi en pakistansk ungdom, Sajjad, som stadig har konflikter med foreldrene sine. Han går på norsk skole, og i fritida liker han å være sammen med norske venner. Faren er redd for at sønnen skal fjerne seg fra pakistansk kultur og religion og snakker til ham:

Pakkis

- Er du muslim? spurte faren kaldt og rolig.
- Ja, jeg er muslim. Sajjad begynte å få klumper i halsen.
- På hvilken måte er du muslim – pleier du å dra i moskeen for å be – eller hjemme en gang iblant? (...)
- Nei, svarte Sajjad kort.
- Hvorfor ikke det?
- Nei, jeg har vel ikke tid.
- Har du ikke tid? Det er ikke noe svar! Kan du forresten be, eller har du glemt det også? Få høre! Begynn fra starten. Sajjad begynte å be høyt. I det tredje verset begynte han å få problemer. Faren så ikke blid ut. (...)
- Synes du det er vanskelig å lære bønnen utenat? Hadde dette vært i Pakistan, så kunne du spørre en hvilken som helst tre-fireåring på gata. Han hadde kunnet dette til og med.
- Ja, men dette er ikke Pakistan, det er Norge.
- Hva mener du med det? Faren ble ordentlig irritert på ham.
(...)
- Tenk litt på hjemlandet ditt. Du er ikke nordmann! Selv om du kler deg som dem og begynner å oppføre deg som dem, kommer du aldri til å bli som dem. Du er pakistaner, få det inn i hodet ditt.

(Fra Khalid Hussain: *Pakkis*)

Spørsmål til tekstene

- 1 Hvilke likheter finner dere mellom Peder og Sajjad?
- 2 Hvilke likheter ser dere mellom foreldrene deres?

10 Det var en gang – om eventyr og folketro

Eventyrene

Spør 22

Eventyrene er små fortellinger om dyr, mennesker og overnaturlige vesener som bor ute i naturen. Historiene er gamle, og de ble fortalt fra generasjon til generasjon i mange hundre år før de ble skrevet ned. Vi vet ikke hvem som først diktet disse historiene, og vi vet ikke hvor i verden de kommer fra. Ei av de eldste eventyrbøkene vi kjenner, er ei

Trollene på vei til gilde i Soria Moria slott. Theodor Kittelsen, 1904.

indisk bok som heter *Pantsjatantra*. Den er cirka 1800 år gammel. Her i landet ble eventyrene samlet og skrevet ned for cirka 150 år siden. De fleste ble skrevet ned av Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moe.

«Dette eventyret må være norsk,» tenkte sønnen til Jørgen Moe da han hørte på ei gammel kone som fortalte eventyr. «Det må være like norsk som fjellene omkring her.» Han ble veldig forbauset da han fant det samme eventyret i *Pantsjatantra*. Mange har en følelse av at eventyrene er nasjonale, og de fleste land har sine eventyrhelter som folk kjenner til, og som er hovedperson i flere historier. Likevel kan vi si at eventyrene er internasjonale, for vi finner veldig like historier i forskjellige land. De har de samme motivene og et fast mønster eller skjema. På den måten var det lettere for folk å huske dem og fortelle dem videre i gamle dager.

Eventyrene har altså et fast mønster. Det betyr blant annet at de ofte begynner og slutter på en bestemt måte. Norske eventyr begynner gjerne med: «Det var en gang ...» Mange slutter med «Så levde de lykkelige alle sine dager» eller «Snipp snapp snute, så var eventyret ute».

Det er mange gjentakelser i eventyr, og tallet tre er viktig. Ofte møter vi tre brødre som drar ut i verden. De ønsker alle å vinne prinsessa og halve kongeriket, men det er bare den tredje og yngste av dem som greier det. Han må løse flere oppgaver underveis, som oftest tre, og den siste oppgaven er den vanskeligste.

Personene i eventyrene har bare én eller noen få egenskaper. Noen er snille, andre er slemme, noen er vakre, andre er stygge. Helten er ofte ung og fattig, men modig og nysgjerrig. I norske eventyr heter

han som regel Askeladden. Alle ler av ham fordi han er fattig og skitten, men det bryr han seg ikke om. «Jeg vil prøve, jeg også,» tenker han og drar av sted. Noen ganger vinner han fordi han hjelper dyr og mennesker og får hjelp tilbake. Andre ganger viser han at han kan tenke fort og finne de riktige svarene.

«Trollet som grunner på hvor gammelt det er.» Theodor Kittelsen.

Trollet

I eventyrene møter vi ofte overnaturlige vesener, slik som troll. Trollene er kjempestore, sterke og stygge. De er så store at jorda rister når de går. Hvis de blir sinte, kan de kaste digre trær gjennom lufta. Noen troll har bare ett hode, mens andre har tre, seks eller ni hoder. Ingen vet hvor gamle de er. Noen er så gamle at det vokser gress på hodet deres.

Trollene bor inne i fjellet eller i mørke skoger. De er rike og har massevis av gull og sølv. De er store og sterke, men de er samtidig ganske dumme. Derfor kan menneskene vinne over dem. De kan for eksempel lure trollene til å komme ut av fjellet når sola skinner. Trollene tåler nemlig ikke solskinn. Da blir de til stein og kan aldri røre seg igjen. Rundt omkring i Norge har vi fjell og store steiner som likner på troll og trollkvinner.

Huldra

«Huldra» av Theodor Kittelsen

Huldra er en annen figur fra folketroen. Hun er ei ung, vakker jente med langt, lyst hår. Man treffer henne på fjellet eller inne i skogen. Ofte passer hun på kuene sine, og de er ekstra flotte dyr. Det er lett å bli forelsket i huldra, for hun er så vakker, så vakker, og hun ser ut som et menneske på alle måter. Den eneste forskjellen er at hun har en lang hale, akkurat som kua.

Mange historier forteller om unge, ugifte

menn som blir forelsket i huldra. Noen ganger blir de med henne inn i berget, der hun bor sammen med huldrefamilien sin. Familien er rik og har hester, kuer og sauer. Det er godt å bo inne i berget, for der er det nok av mat og fine klær. Likevel er det farlig å bli der for lenge. Da kan gutten ikke komme ut igjen og må bo der hele livet. Han blir *bergtatt*, heter det i historiene. Dessuten er huldra god og snill bare hvis gutten er snill mot henne. Hvis han blir slem eller ikke vil ha henne lenger, kan hun forandre seg til ei stygg kjerring.

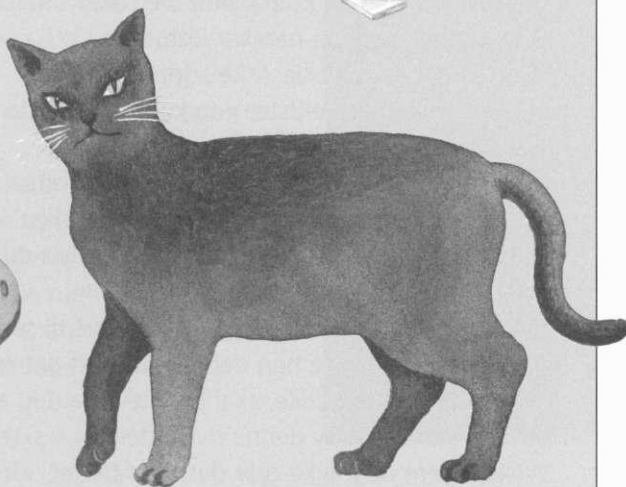
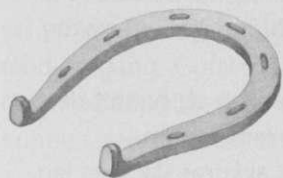
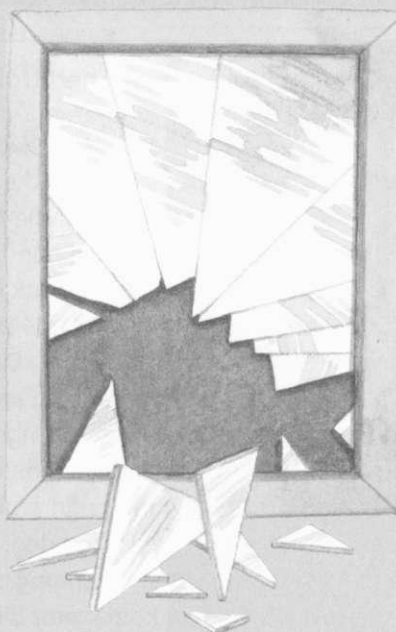
I noen av huldrehistoriene går det bra mellom gutten og huldra. De gifter seg og lever lykkelig sammen som to vanlige mennesker. Som regel blir huldra akseptert av de andre i bygda, og historiene forteller også at huldra mister halen sin når hun gifter seg i kirka.

Spørsmål til kapitlet

- 1 Hvem har laget eventyrene?
- 2 Hva er *Pantsjatantra*?
- 3 Hva betyr det at eventyrene er internasjonale?
- 4 Hvilke faste mønstre finner man i eventyr?

- 5 Hvem er Askeladden?
- 6 Hvordan ser trollene ut?
- 7 Hvor bor de?
- 8 Hva skjer når sola skinner på dem?
- 9 Hva er forskjellen på ei hulder og ei vanlig jente?
- 10 Hva betyr det å bli «bergtatt»?
- 11 Hva kan skje dersom huldra gifter seg i ei kirke?

Er du *overtroisk*? Tror du for eksempel at noen tall er lykketall, mens andre tall kan bringe ulykke? Se på tegningene. Hva tror dere de forteller om lykke og ulykke? Fortell om ting som folk i ditt hjemland har ment betyr lykke eller ulykke.

- Fortell om eventyrskikkelser fra andre land.
- I gamle dager var det mange som trodde på hulder og troll. De kunne fortelle om spennende møter ute i naturen, og noen mente også at de hadde blitt tatt med inn i fjellet.

Også i dag er det mange som tror at det finnes mer enn det vi alle kan se og oppleve. Noen forteller for eksempel at de har sett romskip eller folk fra andre planeter.

Kjenner dere til noen slike historier? Har dere opplevd noe som dere ikke kan forklare ved hjelp av fornuften? Tror dere at det finnes liv på andre planeter?

To eventyr

De to eventyrene nedenfor er ganske ulike, men begge forteller en del om det å være menneske. Det norske eventyret forteller om en ung gutt som reiser ut i en farlig verden og møter mange problemer. Heldigvis gir han ikke opp, og til slutt kan han reise hjem med gull og sølv i bagasjen. Helten har blitt voksen. I det etiopiske eventyret leser vi om gode og dårlige egenskaper og hvordan de kjemper mot hverandre. Det er en kamp vi alle kjenner igjen fra vårt eget liv.

Spor 23

Askeladden som kappåt med trollet

Det var en gang en bonde som hadde tre sønner. Han var gammel og fattig, men sønnene hans ville ikke gjøre noe på gården. Til gården hørte det en stor skog, og nå ville faren at guttene skulle hogge i skogen. På den måten kunne han få betalt litt av gjelda si.

Først dro den eldste ut for å hogge. Da han hadde hogd en liten stund, kom det et stort, fælt troll bort til ham. «Hvis du hogger i min skog, dreper jeg deg,» sa trollet. Da gutten hørte det, kastet han øksa og løp hjem så fort han kunne. Faren ble sint og sa at trollene aldri hadde skremt *ham* da han var ung.

Neste dag dro den andre sønnen av sted, men det gikk ikke bedre med ham. Da han hadde hogd en liten stund, kom trollet. «Hvis du hogger i min skog, dreper jeg deg.» Gutten våget nesten ikke å se på trollet. Han kastet øksa og sprang av sted akkurat som broren, bare enda fortere. Da han kom hjem, ble faren sint, og sa at trollene aldri hadde skremt *ham* da han var ung.

Den tredje dagen ville Askeladden av sted.

«Ja *du!*» sa de to eldste, «du kan vel ikke klare det, du som aldri har vært utenfor stuedøra!»

Askeladden svarte ikke, men ba om å få litt mat med seg. Han fikk en fersk, hvit ost som han puttet i skinnssekken, og dro av sted. Da han hadde hogd en stund, kom trollet. «Hvis du hogger i min skog, dreper jeg deg,» ropte trollet.

Men gutten ble ikke redd. Han løp bort til sekken og hentet den hvite osten. Så klemte han den så hardt at det rant av den.

«Hvis du ikke tier stille, skal jeg klemme deg akkurat slik som jeg klemmer vannet ut av denne hvite steinen,» skrek han til trollet.

«Nei, kjære deg, ikke gjør det,» ba trollet. «Jeg skal hjelpe deg å hogge.»

Trollet var flink til å hogge, så det ble mye ved den dagen.

Da kvelden kom, sa trollet: «Nå kan du bli med meg hjem, det er nærmere til meg enn til deg.»

Ja, gutten ble med, og da de kom hjem til trollet, skulle han tenne i peisen mens gutten skulle gå etter vann til grøten. Men det sto to jernbøtter der som var så store og tunge at gutten ikke kunne løfte dem.

Da sa gutten: «Disse er nesten for små. Jeg går etter hele brønnen, jeg.»

«Nei, kjære deg,» sa trollet. «Jeg kan ikke miste brønnen min. Du kan tenne i peisen, og så går jeg etter vann.»

Da trollet kom tilbake med vann, kokte de ei stor gryte med grøt.

«Hvis du vil,» sa gutten, «kan vi spise om kapp.»

Det ville trollet, for her var han sikker på å vinne.

Så satte de seg ned og begynte å spise. Men gutten tok skinnsekken foran seg uten at trollet så det, og øste mer i den enn han spiste selv. Da sekken var full, tok han kniven sin og stakk hull på den slik at grøten rant ut. Trollet så på ham, men sa ikke noe.

Etter en stund la trollet fra seg skjea. «Nei, nå orker jeg ikke mer,» sa han.

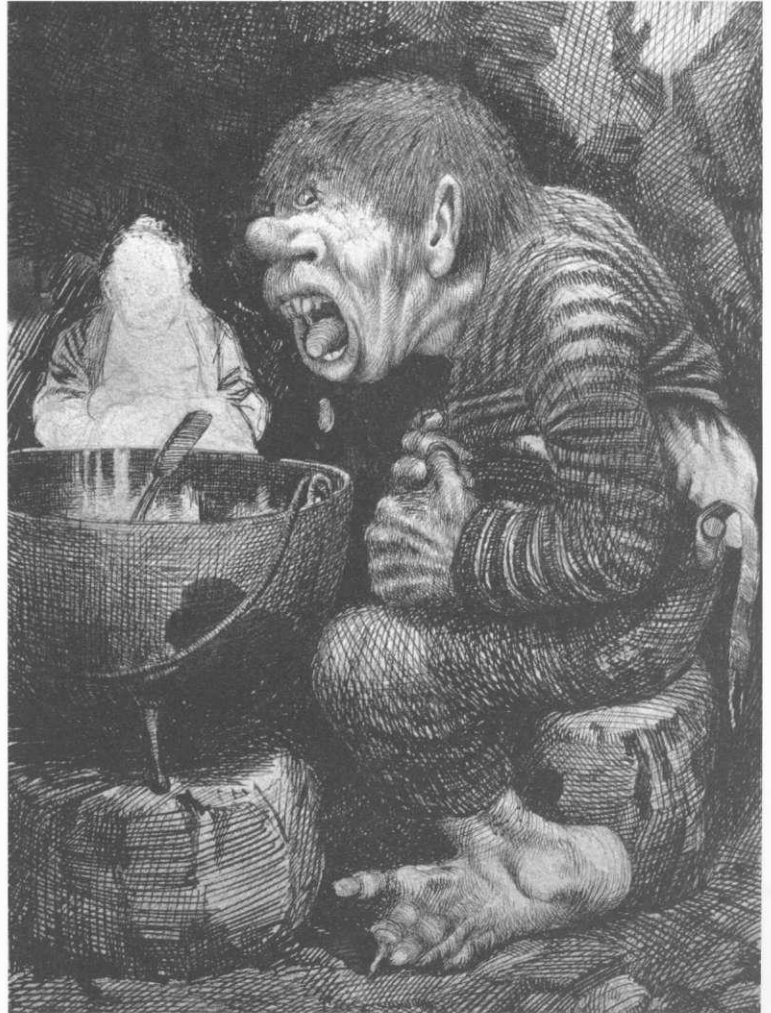
«Du må spise,» sa gutten. «Jeg er ikke halvmett ennå. Du kan bare gjøre slik som jeg og skjære hull på magen. Da kan du spise så mye du vil.»

«Men gjør det ikke veldig vondt?» spurte trollet.

«Å, ikke noe å snakke om,» svarte gutten.

Så gjorde trollet som gutten sa, men du kan vel tenke deg hvordan det gikk. Trollet døde med en gang. Gutten tok med seg alt det gullet og sølvet han fant, og gikk glad hjem. Nå kunne faren få betalt tilbake gjelda si.

(Norsk eventyr)

*«Nå orker jeg ikke mer, sa trollet.»
Theodor Kittelsen.*

Sannheten og Løgnen

Spor 24

En gang for lenge siden var Sannheten og Løgnen på en reise sammen med Ilden og Vannet. På veien møtte de en dyreflokk som de alle hadde lyst på. De diskuterte dette og fant ut at det mest rettferdige var å dele flokken i fire deler og ta en del hver. På den måten fikk alle like mye.

Men Løgnen var grådig og ville gjerne ha mer. Derfor gikk han bort til Vannet og hvisket: «Jeg må advare deg. Ilden har tenkt å ta dyrene dine. Han vil brenne opp gresset og trærne langs elva der du bor, og jage bort dyreflokken. Jeg synes du skal slokke Ilden med en gang, slik at vi kan dele flokken hans.»

Vannet var dum nok til å høre på Løgnen. Han kastet seg over Ilden og slokket ham.

Så gikk Løgnen til Sannheten. «Se hva Vannet har gjort. Han har drept Ilden og tatt dyrene hans. Vi bør ikke være sammen med slike som ham. Vi bør ta alle dyrene og løpe opp på fjellet.»

Sannheten trodde på Løgnen og var enig, og sammen jaget de hele flokken opp på fjellet. «Vent på meg,» ropte Vannet og løp etter, men han kunne ikke løpe oppover bakken og måtte bli igjen nede på sletta.

Da de nådde toppen av fjellet, snudde Løgnen seg mot Sannheten og ropte: «Nå lurte jeg deg, din tosk. Gi meg dyrene dine og bli tjeneren min, ellers knuser jeg deg!» «Du har nok lurt meg,» sa Sannheten, «men tjeneren din blir jeg aldri.»

Så begynte de å slåss, og de sloss i mange dager. Ingen ville gi seg, og til slutt ble de enige om å rope på Vinden og be ham utpeke en vinner.

Vinden kom med stor fart opp fjellssidene og hørte på det de hadde å si. «I denne kampen er det ingen vinner eller taper,» sa Vinden. «Dere to skal alltid kjempe mot hverandre. En gang vil Sannheten vinne, en annen gang Løgnen, og da må Sannheten reise seg og kjempe videre. Sannheten skal slåss mot Løgnen til verdens ende, og han må alltid passe seg, slik at han ikke blir knust en gang for alle.»

Og den dag i dag er Sannheten og Løgnen i slåsskamp med hverandre.

(Etiopisk eventyr)

Spørsmål til *Sannheten og Løgnen*

- 1 Hva gjorde Sannheten, Løgnen, Ilden og Vannet med dyreflokken?
- 2 Var alle enig i dette?
- 3 Hvorfor slokket Vannet Ilden?
- 4 Hvor løp Sannheten og Løgnen med dyrene?
- 5 Hvorfor kom ikke Vannet etter?
- 6 Hvorfor begynte Løgnen og Sannheten å slåss?
- 7 Hva skulle Vinden gjøre?
- 8 Hva kan man lære av dette eventyret?

En god løgn kan gå fra Bagdad til Konstantinopel mens sannheten leter etter sandalene sine.

(arabisk ordtak)

Er det tillatt å lyve hvis løgnen skaper glede?

Er det tillatt å tie hvis sannheten skaper sorg og sinne?

(C.E. Söya)